

Достатъчно място е отделено, за да се покаже как гениални писатели по различно време посрещат литературнокритическите оценки за свои произведения. . . Показателни в това отношение са изказванията на такива крупни художници като Пушкин, Гогол, Достоевски, Толстой, Горки и мн. др. По всичко личи, че да се понася и търси чуждото мнение, и то в интерес на общото дело, е вече въпрос и на лична култура. . . Гьоте например се възхищава от критическия талант на Лесинг и като има пред вид неговото образование, бърза да заяви: „В сравнение с него ние всички сме варвари.“ Още едно доказателство за високия ранг на критическата мисъл, така потребна за извисяване и задълбочаване на домогванията на художественото мислене. . .

Своите анализи и синтези, оценки за автори и творби, за явления и процеси, свързани с литературната критика изобщо, авторът прави със сигурна ръка, свътрешна убеденост и гъвкавост при поставяне на своите литературнокритически прогнози. Тъкмо тази пластичност при извайване на литературнокритическите си портрети и очерци, както и точните класово-партийни критерии при работата на нашия критик са най-характерните черти от творческия му натюрел. . .

Най-новото произведение на акад. Георги Цанев — „Книга за критиката“ — съдържа не само познание, но и съществени откровения, които звучат като изповеди, като бащински съвети към писатели и критици, като творчески откровения. Тъкмо те дават и особена цена на неговите студии, есета и очерци, събрани в тази книга, написана с голяма откровеност, с чувство за отговорност пред поколенията и с голяма обич към труда на критиците и към писателите. С еднаква обич той ги насърчава за високохудожествено майсторство и за гражданска етика в техните взаимоотношения, при същи само на граждани, възпитани в едно зряло социалистическо общество. Нека ми бъде позволено да завърша своите наблюдения с искрените думи на нашия многоуважаван и всепризнат народен критик: „Нашите писатели много често са се оплаждали от строгото, от жестокото отнасяне на критиката към тях. Дотолкова, доколкото това е само една строга преценка, те нямат основание да се сърдят — напротив, би трябвало да се гордеят. Нека ги възмушава само несправедливото, неискреното отношение. Защото не бива да се отрича, че има критици, които решават литературните въпроси по приятелство, по лична неприязън или по търговски съображения. Против тях може и трябва да се негодува — но конкретно, определено, без да се обобщава и без да се търси вината изобщо в критиката. А тъкмо такива обобщения се правят често. И за тях е думата тук.“

Впрочем не е чудно, че някои писатели са много недоволни от критиката и реагират по тоя начин. Те са тъкмо ония, от които и критиката — сериозната критика — няма особени основания да бъде доволна. Така недоволството е взаимно.“ Тези редове са написани преди четиридесет и пет години (1935), а не са загубили своята актуалност и днес. Няма да я загубят и утре, защото са продиктувани от грижата за пълноценната високохудожествена литература, от голямата любов към мъдростта на истината, към шедроствата и красотата на изкуството.

Христо Йорданов

„ПРОБЛЕМИ НА ВЪЗРОЖДЕНСКАТА ПОЕТИКА“ от КИРИЛ ТОПАЛОВ.

С., изд. „Наука и изкуство“, 1979, 147 с.

Интересът на Кирил Топалов към възрожденската поезика е траен и целенасочен. В последната му книга неговите търсения имат определено приносен характер. В синтетична форма той е проследил най-важните и характерни черти от ускореното развитие на българската възрожденска проза и поезия. Личи умението на автора да не остава прикован към фактологията, той прави смели обобщения и изводи, анализира явленията и процесите и създава богата картина на нашата родна литература на фона на балканската и европейската цивилизация. Свободното боравене не само с чисто българските извори помага на Кирил Топалов да отсее значимото и отличаващото се, да оживи позабравени имена и страници от възрожденската ни проза и поезия, да съпостави тяхната яркост и специфичност с характерните особености на възрожденската литература от другите европейски страни. Българската специфика на процесите в областта на поезията и поетичното мислене, както и особеностите на сатиричната възрожденска проза и автобиографията са намерили научен анализ в книгата му. Особено се отличават смелите заключения на автора, където той сумира наблюденията си и без да затъва във факти, достига до съвременни изводи за поетичната и белетристичната специфика на възрожденската ни литература.

Книгата „Проблеми на възрожденската поезика“ обхваща два основни дяла. В първия са включени главите „От просвещенски към критически реализъм“, „Микроструктура“ и „Макроструктура“. Тук се третираат теоретични и художествени проблеми от поетиката на възрожденската поезия. Вторият дял е посветен на отделни въпроси на възрожденската проза, върху които е хвърлена нова светлина. Авторът се

занимава с особеностите в изграждането на образа в хумористичната и сатирична възрожденска проза, както и с жанровите особености на автобиографията.

Проследяването на социално-революционния тематичен кръг като най-типичен за епохата на Възраждането дава възможност да се влият в почти изчистен вид и специфичните особености на типологията на поетическото мислене в късния, зрял период на развитие на възрожденската поезия. Подчертава се също, че съществуват две тематични групи в поезията — социална и революционна. Социалната тема във възрожденската поезия е обособена не само идейно, но и жанрово (елегия, сатира), което дава основание за диференцирането ѝ. Революционният тематичен кръг е характерен за последните три десетилетия на робството (Чинтулов, когото авторът сполучливо нарича „марсилезен поет“; Раковски, Славейков, Вазов, Ботев, Стамболов). Този кръг намира гениална естетическа реализация в творчеството на Ботев през 70-те години и обобщава патоса на тъсанията в другите тематични групи. Авторът пояснява, че разделението на двата типа поетично мислене не означава противопоставянето им един на друг, а по-скоро тяхното взаимно допълване. Към обективно експресивния тип поетично мислене са причислени поезията на Чинтулов (от 50-те години), на Славейков (от 50-те и 70-те години) и на Стамболов (от 70-те години). Двете революционни десетилетия (50-те и 70-те години) стимулират създаването на поезия с призивен характер. За основна отличителна черта на субективно експресивния тип поетическо мислене се посочва изповедността. Такива елементи се откриват най-напред в стихотворенията на Раковски, който пръв се опита да трансформира идеите на назряващата революция в свои лични вълнения. По-късно субективно експресивният, изповеден тип художествено мислене намира талантива изява в поезията на Славейков през 60-те и 70-те години и най-вече в стиховете на Ботев. Поезията на Ботев е образец за превръщане на общочовешките проблеми на епохата в дълбоко лично-изповедни.

Особеностите на изграждането на ранното стихосложение, а също и на това от 60-те и 70-те години на XIX в. представяват изследователски интерес за Кирил Топалов в главата „От просвещенски към критически реализъм“. Според автора просвещенският реализъм се оформя като метод в българската поезия от първата половина на XIX в. и обхваща творчеството на първите стихотворци (Д. Попски, П. Павлович, Никифор и Йеротей, К. Огнянович, Ив. Богоров, Ан. Кипилowski, Г. Пешаков, Н. Рилски, Н. Бозвели, С. Николов и др.), ранните прояви на даскалската поезия и ранното творчество на Славейков. Вярно е твърде-

нието, че някои от основните просвещенски и революционнорепубликански естетически феномени са типологически извънредно близки: широк тематичен диапазон, публицистичност, тенденциозност, поляризация, интерес към съвременната тема, активно отношение на творческия субект към действителността, интерес към жанрове като сатирата, елегията, одата, лирическата песен и т. н. И тази близост именно улеснява прехода от просвещенския към критическия реализъм. В нашата литература, както е известно, зараждането на критическия реализъм е свързано в голяма степен с възникването и утвърждаването на революционнорепубликанската идеология. В българската (както и в руската) литература революционният демократизъм играе в идейно отношение роля на свързващо звено между просвещенския и критическия реализъм. Отбелязва се, че в творчеството на най-активните поети на последното десетилетие — Ботев, Славейков, Каравелов и Стамболов — публицистичността се запазва като важен характеризиращ белег и на критикореалистичната ни поезия. Настъпват трансформации в жанровете на елегията и сатирата по посока на по-широкото обществено-политическо мислене, присъщо на епохата. Елегиите и сатирите на Ботев и Каравелов са в голяма степен социално детерминирани в духа на установяващите се нови буржоазно-капиталистически отношения.

В главата „Микроструктура“ е разгърнато схващането, че в най-ранните прояви на възрожденската поезия тропите съществуват, но те са предимно с религиозно-библейски произход микроструктури. Постепенно с развитието на поетическото художествено съзнание от заети наготово трафарети „образите-тропи“ се превръщат в художествено-структурни компоненти на лично творческо поетично виждане. По този начин според автора художествената форма придобива съдържателност. В поетическата лексика на ранната възрожденска поезия нахлуват елементи на фолклорната образна лексика, думи от гражданско-политически характер, абстрактни думи, лексиката на любовно-сентименталния канон, засилва се и притокът на думи и форми от живота и говоримата реч. Като най-важен концептивно-естетически определител на поезията се посочва откриването на вътрешната многоизмерност на думата-образ. В поезията от 60-те и 70-те години важно място заемат представи и понятия от социален и гражданско-политически характер. В поезията се достига до творческо концептивно използване на вътрешната многоизмерност на думата-образ, реализиране на нейната сетивно-експресивна функция като израз на най-зрялата степен, до която достига развитието на микроструктурата на поезията през Възраждането.

В „Проблеми на възрожденската поезика“ се разглеждат процесът и развитието на редица интересни трансформации и в художествената макроструктура, т. е. на композиционните принципи на изграждане на цялостната стихотворна творба. Тук авторът справедливо отбелязва важните промени при преминаването от количествен към естетически композиционен принцип. Посочена е специфичната макроструктурна схема, която създава Ботев — със синтетична и завършена мисъл. Отбелязва се също, че развитието на стихосложението ни е в най-тясна зависимост и от влиянието на някои чужди литератури, както и на фолклора. Наблюденията на автора са подкрепени с обилни факти от възрожденската поезия, като съществено са привлечени и мисли от изследванията на М. Янакиев, Н. Дилевски, Л. Милетич, Ив. Д. Шишманов, В. Холшевников, Л. Андрейчин и др.

Твърде аналитична и убедителна е втората част от книгата на Кирил Топалов. Тя съдържа изследванията „За някои особености в изграждането на образа в хумористичната и сатирична възрожденска проза“ и „Жанрови особености на автобиографията“. Тези две сериозни проучвания в областта на възрожденската проза доказват голямата ерудираност на автора, а също и новото осветление, което той внася при разглеждане на материала. Набелязаните моменти в изграждането на сатиричния образ показват някои важни опорни точки, към които Кирил Топалов безспорно ще се връща отново в своите бъдещи изследователски търсения. Сега те са представени в малко по-тезисен, съгъстен вид. Това обаче не пречи да се възприеме общата картина на възрожденската сатира и хумор. Прави се съвременна трактовка на фейлетоните на Каравелов и Ботев, от които почти всеки изследовател успява да извлече нещо ново и съществено. В случая Кирил Топалов малко бегло, но затова пък темпераментно и убедително е надникнал в композиционните принципи на Ботевите и Каравеловите фейлетони. Разглеждат се и трите повести на Каравелов „Мамино детенце“, „Извънреден родолюбец“ и „Прогресист“. Направен е и интересен паралел между „Хаджи Ничо“ и „Мамино детенце“. Илюстриращите анекдоти в първата повест са изградени подчертано фейлетонно, а във втората — в по-голяма степен — белетристично. По този начин е не само възможно, но и закономерно едни и същи композиционни похвати да доведат в единия случай до създаването на най-„публицистичната“ повест на Каравелов, а в другия случай до най-„белетристичната“ му творба.

Като най-цялостно и системно изследване в книгата изпъква главата „Жанрови

особености на автобиографията“. Тук подчертат на автора е по-улегнал и въгъбен, наблюденията и заключенията му са по-сигурни, целенасочени и точни. В предишните глави се чувствава на места известна конспективност и прекалена синтетичност. В наблюденията над мемоарния жанр забелязваме повече моменти на монографичност, обобщеност и завършеност. Засегнати са най-важните етапи от развитието на автобиографичния жанр през Възраждането, като са потърсени историческите му корени в нашата и чуждата литература. Посочено е всестранното разкриване на личността и познавателното значение на автобиографията. Изтъкната е стойността на автобиографията като историко-документална мемоарна литература, която няма само художествени качества, макар че се родее с белетристиката. Тя задължително съдържа историческа документалност, крие духа на времето. Възрожденските писатели са смятали, че пишейки своята автобиография, ще създадат полезен урок за другите, готов опит, който неопитните трябва да използват. Началото на поредицата възрожденски автобиографии поставя Партий Павликович. Често автобиографиите имат литературно-публицистичен и полемичен характер („Житие и страдание грешнаго Софрония“, „Разговор с един бесарабски българин“ на Н. Бозвели, „Житие“ и „Неповинний българин“ на Раковски, „Автобиография“ на Славейков, „Моето пътуване по Стара планина“ на П. Хитов, „Записки за България и за българите“ на Л. Каравелов, автобиографиите на Гр. Пърличев и Р. Блъсков и др.). Композицията на автобиографиите почива на хронологичен принцип. При разглеждането на жанровите особености на възрожденската автобиография правилно е отбелязана и връзката със старата ни литература — типологическата близост между автобиографията и житието, като произведения, в които се разказва животът в едно лице. Индивидуализацията през Възраждането е тясно свързана с новото самосъзнаване на личността. На мястото на житийната схема идва вече откровеното саморазкриване на възрожденската личност, отразила в себе си промените във времето.

Книгата на Кирил Топалов дава нова светлина върху особеностите на възрожденската ни поезика. Повдигнатите въпроси са доказателство, че поезията и прозата от близко минало са винаги актуални и кръвно свързани с проблемите на съвременната ни литература.

Ваня Бодяжнева